

KULTURA
LITERATURA
IKUSKIZUNAK
SOZIOLINGUISTIKA

KULTURA

ALBERTO BARANDIARAN

AMAITU DIRA KORTESIAZKO GARAIAK

Gipuzkoatik askotan leporatzen zaie nafarrei gauza txikiak goresteko joera, hau da, lorpen ustez nimiñoak handien mailara eramateko tema. Testu zaharren bat aurkitzen baldin bada artxibo galduren batean, aurkikuntza sona handikoa hartzen omen dute, eta, esate baterako, bertako kazetariak beti ari bide dira ekialdeko euskalki hilurren horietan mintzatzen diren azken hiztunak elkarrizketatu nahian. Gero eta gehiago diren idazle horiek harrotasunez haizatzen dituzte, hor ere gora ari diren seinalea azpimarratzen duten bitartean, eta garrantzi handia ematen diote bertsoan Iparraldekoekin batera aritzeari, entzule gehienak bestaldekoekin gozatzeko gai ez badira ere. Berdin zaie testu zaharraren hizkuntz balioa handia ez bada, edo erronkaria, zaraitzua edo aezkera pitorik inpor-

tatzen bazaie Euskaltzaindikoei, edo Elkarrek argitaratzen ez baditu bere kantariak edo liburuek ez badute arrakasta handia izaten Durangon eta bertsolariak lehen kanporaketa gainditzen ez badute txapelketa nagusian. Hangoak dira eta azpimarratu nahi izaten dute beti hizkuntz komunitate txiki batek sortuak direla, eta hori oso garrantzitsua dela, balio erantsia ematen diola produktuari... Gipuzkoan periferiaren konplexua deitzen diote horri. Iparraldekoek ere badute horren berri.

Adibide batek nahiko ondo laburbildu dezake gaia. Uda hasieran Nafarroan ziklikoki errepikatzen diren polemika horietako bat biztu zen euskararen inguruan. Aurelio Arteta Euskal Herriko Unibertsitateko Etika eta Filosofia Politikoko katedradunak antolatu zuen *Hizkuntza propioen egia eta fikzioa* izena zeraman ikastaroa. Bere esanetan, euskararen inguruko fikzioak eta mitoak argitara ateratzea zen asmoa, baina, azkenean, urte askotan zehar han eta hemen errepikatutako ideia zentzugabe eta intentziosz beteak botatzeko balio izan zion filosofo eta artikulugileari. Hona Artetaren tesia: Nafarroan oso euskaldun gutxi daude —ideia guztiak horrela azaltzea du gustuko Artetak, xehetasunak mundu honetakoak ez balira bezala—, eta ikasi nahi duten beste guztiak nahastuta daude, kanpotik eragindako presioengatik bereganatu nahi dute hizkuntza zaharra. Euskarak ez du bere baitan munduari buruz berezko ikuskera sortzeko gaitasunik, hau da, ez da inola ere berezia beste hizkuntzen artean, eta beraz, galtzea ez zen oso galera objetibo larria izango. Gainera, euskara galduz gero, euskaldunok hizkuntz komunitate handiago batera bilduko ginatke, eta komunikatzeko eta informazioa trukatzeko aukera handiagoak izango genituzke horrela. Artetak arrazoi-tu zuen hau guztia bere elebakartasun erdaldunetik, jakina, baina horrek ez du axolarik, euskaldun askok baino askoz hobeto ezagutzen duelako berak euskararen errealitatea —gogoratu, etika eta filosofia politikoa—. Gainera, euskaldunen artean ere oso gutxi egiten dute euskaraz, eta normalean txikiteoan bakarrik.

Hortik ondorioak: Iruñea eremu mistoan sartzea fikzio hut-sa da —eremu euskaldunean egiten den politika ondo iruditzen

zaio antza—, koofizialtasuna hiribururainio ere ekartzea, gezur handi eta arriskutsua, eta horren jende gutxi hitz egiten duen hizkuntz txiki eta ezdeus hori bultzatzea, alferrikakoa. Hori da Artetarentzat Nafarroak duen arazorik larriena. Katedradun bat mintzo da, zenbait unibertsitate gizonen txaloen artean —Jon Juaristik parte hartu zuen zikloan, eta Carlos Martinez Gorriaran eta Mikel Iriondo EHUko irakasleek ere, noizbait Savaterrek egin duen bezala, Artetaren aldeko artikuluak argitaratu zituzten—. Astakeria sorta potoloegia ez susmatzeko, batek baino gehiagok egin duen bezala, hizkuntzaren berreskurapenerako —ez dezagun normalizazioaz hitz egin— Nafarroan egin diren ahaleginekin batzuk urduri jarri direla, eta animoak erregatzeko nahikeria horren atzean zerbait gehiago dagoela. Xabier Diaz Esarte antzerkigileak zioen bezala, amaitu dira kortesiazko garaiak. Euskarak izan du tregoa bat azken hogeitertan, baina urrunegi joan da. Jada ez da ondare kulturala edo, besterik gabe, 60.000 nafarren hizkuntza. Orain Nafarroako arazorik larriena da —ez bere ahuldadea, bistan da—.

Ondorioak ez dira berandutu. Nafarroako Gobernuak garbi esan du laster erabaki behar duen irrati frekuentzien lizenzien banaketan euskal emisora bakarrari horietako bat emateko inolako asmorik ez duela. Ez du ezta lehiaketa zabaldu ere egin, ez daki ze motatako eskaintzak egingo dituzten enpresek. Euskara ez da errentagarria —azken finean, ez da erdararen mailara ailegatzen, hori da ideia— eta gainera oso hitzun gutxi daude. Kitto. Horra argudioak. Poztu zaitetz Arteta, hor duzu hizkuntz politika egokia.

Norbaitek barre egingo du gero protestak sortzen badira Euskalerrria Irratia bezalako irrati txiki baten alde. «Nafarrak, beti negarrez» aditu beharko dugu seguru asko. Gutxiagotasun konplexua aipatuko da berriro. Baina, hori seguru da, ez du guk borroka hau aukeratu.○

GEHIEGI GINDA BATERAKO

Bohumil Hrabal-i Pragan paratu behar dioten omenezko plaka zakurrek txiza egin diezaioten moduko altueran zegoe-la irakurri nuenean gogoratu nintzen berehala arkitekto nafar batek ere bere eraikin famatuena altuera horretan bertan sinatu zuela, arrazoi berarengatik. «Idazleak sinplea izan behar du eta besteek bezala bizi behar du horretarako» zioen idazle txekiarrak. Saenz de Oizak, arkitekto askoren maisuak, Torres Blancas dorreen oinarrian bertan aldarrikatu nahi zuen bere lanaren desmitifikazioa, Madrileko etxebizitza multzorik famatuenetakoa izan arren (Inoiz ez da gizon honen jenialtasuna behar bezainbeste azpimarratuko. Babes ofizialeko etxe batzuen sukaldean asmatu zuen tresneria, gutxienez, jeniala zen: suteen gainean jarri zuen urontzi bat, eta egin zituen kalkulu guztiak eltzeko bat prestatzean behar zen suarekin dutxa bat hartzeko adina ur berotzeko. Arkitekturarako bokazioa ere piztu omen zitzaion hotel batean ikusi zituen estolderia arazoak konpondu zituenean).

Zangozako arkitektoaren filosofiaren zein Hrabalen literaturaren zalea naiz, arrazoi berarengatik: maite ditut umiltasunez sortzeko kapazak direnak. Uste baitut norbere baitara begira pizten dela benetako ahotsa, gauza ederrak sortzen dituen hori. Zalapartaren artean bizi diren sortzaileak, jaio diren lanak... gutxi fida. Horregatik susmoz beterik hartu dut hasieratik jada inauguratua dagoen eta gero eta aldeko gehiago dituen Guggenheim museotzarra. Batez ere, irudi kanpaina erraldoia iruditzen zaidalako —hala dela ere onartu dute askok—.

Adostasuna ia bakarra dago: arkitektura ederra da eraikina. Tira, hoge mila milioi pezetatik gora kostatzeko ezin esan hori lorea denik. Ez, ez da meritu handia, batez ere gainontzeko arlo guztiak oso eztabaidagarriak direlako. Proiektuaren filosofia bera erabat arbuiaigarria iruditu zaie baita inolako susmorik piztuko ez luketen arte kritikariei ere: erokeria dela Euskal Herrian horrelako dirutza gastatzea alegia. Gainera, New Yorkekoen menpe egoteko (Bidarteri entzun diot ez dela horrenbestereinokoa kostoa, autobia baten kilometro batzuk besterik ez. Po-

litak argudioak, Bidarte). Museoaren edukiaz ere zer esan, ba gehiena kanpoan erabakiko dela. Frankizia bat. Hori bai, Bilbo berriaren ikurra izango da, ia Arrateren Athletic europar honen maila berean, eta hori euskaldun gehienok ordaindu beharko dugu, ez dagoelako dudarik euskal kulturak pairatuko dituela gordinki Arregik eta Ardanzak, heredentzia gisa, utziko diguten munstroaren asezintasunaren ondorioak.

Hori horrela ez balitz ere, dena kostorik gabea eta onuraz betetakoa balitz ere, ez nintzateke Gehryren dinosaurioaren zalea. Ez dut uste museoak berak horren beharrezkoak ditugunik. Behar ditugu pinturak eta eskulturak museoak baino gehiago, liburutegiak baino liburuak eta antzokiak baino antzezlanak behar ditugun bezala. Eta azkenotan kontrakoa aldarrikatzeko joera badago ere, ez da ahaztu behar: kultura beti izan da subentzionatua.

Ez, Guggenheim ez da, inola ere ez, hemengo kulturarentzat ikurra izango, sinestarazi nahi diguten bezala. Guggenheim izango da Bilbok bere burua edertzeko nahi zuen ginda hori. Kontua da pastelik gabeko ginda garestiegi atera zaigula denoi (Bide batez, esan dezadan *Guernica*-ren inguruan izan den negoziazioa merkantilismo hutsa iruditu zaidala. Ez dut uste inolako mesederik egiten zaiola ez *Guernica*-ri, ez Guggenheimi ez inori —EAJri izan ezik, jakina— Espainiako Gobernuarekin hitzarmenaren truke horietako baten gisa erabilita. *Guernica* Madrilen dago espezial, eta norabait mugitzekotan Gernikara joan beharko luke, bestela kieto. Gainontzekoa politika hutsa da, eta badakigu ze nola narrazten duten dena museoetara joateko —inaugurazio ofizialetara ez bada— ohitura handia ez duten hauek).o

LITERATURA

HARKAITZ CANO